

Codification of effective stimuli for the tourism situation in Ahvaz city with a futuristic approach

Masoud Safaeipour*¹, Afsaneh Ali Bakhshi²

1 Professor, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz.*

2 PhD student in Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz

ARTICLE INFO

Research Paper

Article history:

Received: 2024/01/26

Accepted: 2024/05/08

Published online:
2024/12/20

Keywords: *Tourism Stimuli, Futurology, Mic Mac, Ahvaz city*

Abstract

The conditions and factors affecting the future development of tourism require decision-making in complex and dynamic current conditions, and in fact, it is futurology to be able to identify many of the effective threats and opportunities. The aim of this research is to develop drivers affecting the tourism status of Ahvaz city with a futurology approach. Accordingly, this research is applied in terms of purpose, and in terms of nature, it is based on new methods of futurology, analytical and exploratory, which has been carried out using a combination of quantitative and qualitative models. Library methods in this research have been documentary and library. Qualitative data were collected with an open questionnaire and through interviews and review of documents, and quantitative data were used numerically and through weighting questionnaires prepared in Delphi form. The statistical population of the research consisted of 60 experts. Finally, the Mic Mac software was used to analyze the variables. Based on the results obtained from 48 variables, physical-environmental, social-cultural, institutional-organizational, and economic-financial factors have the greatest impact on the tourism of Ahvaz city. Based on the degree of susceptibility and impact of the variables, 13 variables are influential, 15 variables are in the risk spectrum, 11 variables are in the susceptibility spectrum, and 9 variables have a low degree of impact and susceptibility. Finally, based on the effects of the variables, the direct and indirect relationships of the variables in 5 spectra are very weak, weak, medium, relatively strong, and very strong effects have been categorized.

Citation: Masoud Safaeipour*, Afsaneh Ali Bakhshi. (2024). **Codification of effective stimuli for the tourism situation in Ahvaz city with a futuristic approach**, Journal of Future Cities vision, 5(20), 105-119.

© The Author(s). Publisher: Iranian Geographical Association

References

- Ladeiras, A., Mota, A., Costa, J. (2010), Strategic tourism planning in practice: the case of the open academy of Tourism, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(4), 357-363.
- MoreiraSantos. N. (2020) THROUGH THE DEandLPHI TECHNIQUE Claudete Oliveira Moreira* University of Coimbra, *Cuadernos de Turismo*, n° 46, (2020); pp. 423-457.
- Moriarty, John P. (2012) *Tourism2050: Planning For The Futures*: J&M Moriarty Limited.
- Sokhanvar, A., Çiftçioğlu, S., , Javid, E. (2018). Another look at tourism-economic development nexus. *Tourism management perspectives*, 26, 97-106. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.03.002>
- Yan. L, Gao, B, Zhang, M. (2017) A mathematical model for tourism potential assessment, *Tourism Management*, 63. 355-365. doi.org/10.1016/j.tourman.2017.07.003.
- Awedyk .M , Niezgoda. A. (2016) New opportunities for future tourism after25 years of political & socio economic transformationforesight in Poland’s tourism planning, *Journal of Tourism Futures* Vol. 2 No. 2, PP. 137-154. DOI:10.1108/JTF-05-2015-0031
- Carlisle. S, Johansen. A, Kunc. M (2015) Strategic foresight for (coastal) urban tourism market complexity: Thecase of Bournemouth. *Tourism Management journal*, 81-95. DOI: 10.1016/j.tourman.2015.10.005
- Kononiuk. A , Glinska.E. (2015) Foresight in a Small Enterprise. A Case Study Bialystok University of Technology, 45 Wiejska Street, 15-531 Poland.pp.245. DOI:10.1016/j.sbspro.2015.11.513
- Kreibich, R., Oertel, B., Wolk, M. (2011). *Futures Studies and Future Oriented Technology Analysis Principles, Methodology and Research Questions*. HIIG Discussion Paper Series.

نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده

www.jvfc.ir

دوره پنجم، شماره چهارم، پیاپی (۲۰)، زمستان ۱۴۰۳

صص ۱۱۹-۱۰۵

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده
Future Cities Vision

تدوین پیشران های مؤثر بروضعیت گردشگری شهر اهواز با رویکرد آینده پژوهی

دکتر مسعود صفایی پور استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز^۱.

افسانه علی بخشی دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵

چکیده

شرایط و عوامل اثرگذار بر آینده توسعه گردشگری، مستلزم تصمیم گیری در شرایط پیچیده و پویای کنونی و در واقع، آینده پژوهی است تا بتوان بسیاری از تهدیدها و فرصت های مؤثر را شناسایی کرد. در این پژوهش هدف تدوین پیشران های مؤثر بر وضعیت گردشگری شهر اهواز با رویکرد آینده پژوهی می باشد. بر همین اساس این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی از نظر ماهیت براساس روش های جدید علم آینده پژوهی، تحلیلی و اکتشافی است که با به کار گیری ترکیبی از مدل های کمی و کیفی انجام گرفته است. شیوه های کتابخانه ای در این تحقیق اسنادی و کتابخانه ای بوده است. داده های کیفی بار پرسشنامه باز و از طریق مصاحبه و بررسی اسناد و داده های کمی مورد استفاده به صورت عددی و از طریق وزن دهی پرسشنامه های بصورت دلفی تهیه شده است. جامعه آماری تحقیق را ۶۰ نفر از کارشناسان تشکیل داده اند. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل متغیرها از نرم افزار Mic Mac بهره گرفته شد. براساس نتایج حاصل شده از ۴۸ متغیر، عوامل کالبدی - محیطی، اجتماعی - فرهنگی، نهادی - سازمانی و اقتصادی و مالی بیشترین تأثیر را بر گردشگری شهر اهواز دارند. براساس درجه تأثیر پذیری و تأثیرگذاری متغیرها، ۱۳ متغیر تأثیرگذار، ۱۵ متغیر در طیف ریسک، ۱۱ متغیر در طیف تأثیر پذیری و ۹ متغیر دارای درجه تأثیرگذاری و تأثیر پذیری پایینی قرار گرفته اند. در نهایت براساس تأثیرات متغیرها، روابط مستقیم و غیرمستقیم متغیرها در ۵ طیف بسیار ضعیف، ضعیف، متوسط، نسبتاً قوی و تأثیرات بسیار قوی دسته بندی شده اند.

کلیدواژه‌گان: محرک های گردشگری، آینده پژوهی، Mic Mac، شهر اهواز.

مقدمه

امروزه گردشگری یکی از امیدبخش‌ترین فعالیت‌هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می‌شود و در حال حاضر بسیاری از کشورها منافع اقتصادی و اجتماعی شان را از گردشگری دریافت می‌کنند و درآمدهای گردشگری را برای توسعه زیرساخت‌های منطقه‌ای به کار می‌برند. بنابراین، در عصر حاضر صنعت گردشگری به عنوان یکی از ارکان توسعه پایدار معرفی می‌شود و به عنوان صادرات نامرئی یکی از درآمدزاترین و ارزشمندترین صنایع و سهم بسزایی در کاهش فقر و ارتقای سطح زندگی و تعاملات مثبت فرهنگی دارد (Hosseini Shahpariyan et al, 2021: 21). به عبارت دیگر، توسعه گردشگری، به‌ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته، عامل مؤثری در مقابله با فقر است و موجب افزایش درآمد قشرهای مختلف، کاهش بیکاری و رونق اقتصادی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود (الداغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۹).

در آینده‌ای نزدیک، گردشگری جهانی به طور روزافزونی دچار تغییرات دگرگونی می‌شود و به سوی قطبی شدن پیش می‌رود که ناشی از تأثیر شاخص‌های اقتصادی متفاوت در مناطق مختلف جهان است. شاخص‌هایی که هم الگوهای تقاضا و هم برخی روندهای درون مرزی را شکل می‌دهند (Sokhanvar, 2018: 97). لذا، امروزه با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها در حوزه گردشگری، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی، جوابگوی نیاز مدیریت-های کلان گردشگری در شهرها و روستاها نیست و سایه سنگین عدم قطعیت‌ها و ظهور رویدادهای ناپیوسته و شگفت‌انگیز، وضعیت را به گونه‌ای دگرگون کرد که پیش‌بینی آینده برای برنامه‌ریزان، امری مشکل به نظر می‌رسید. عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده گردشگری و همچنین پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روزافزون آن، باعث شده تا محققان از قابلیت‌های دانش نوظهور آینده‌پژوهی بهره برده و آینده‌نگاری را وارد بطن فعالیت‌های برنامه‌ریزی و پیش‌بینی تحولات کنند (نظم فر و علی بخشی، ۱۴۰۰: ۶۰).

آینده‌پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با واکاوی منابع، الگوها، عوامل تغییر یا ثبات به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد (مقیمی، ۱۳۹۳). در این میان یکی از موضوعات مهم و اساسی که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی شهرها و روستاها دارد و می‌تواند با آینده‌نگری و طراحی پیش‌بینی‌های کلیدی منجر به بهبود رشد اقتصادی و بالارفتن کیفیت زندگی افراد شود، مقوله توسعه صنعت گردشگری است. زیرا توسعه این صنعت در مقایسه با سایر صنایع، بسیار نیازمند شناخت است (ده زاده و احمدی فرد، ۱۳۹۸: ۷۵). در این راستا فعالیت گردشگری در صورت برنامه‌ریزی و مدیریتی کارآمد و با رویکرد آینده‌پژوهی، قادر است، منافع مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی را برای ذینفعان فراهم کند. استفاده از سناریوی گردشگری ابزار ارزشمندی برای آمایش خط مشی، توسعه استراتژی و نوآوری صنعت گردشگری فراهم می‌آورد (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۶). همچنین، آینده‌پژوهی در حوزه گردشگری با در اختیار قرار دادن داده‌هایی چون میزان ریسک، موفقیت و سرمایه مورد نیاز، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با گردشگری را در اخذ تصمیمات درست یاری می‌رساند. از سوی دیگر به منظور افزایش رقابت پذیری و ایجاد مزیت نسبی در صنعت گردشگری چاره‌ای جز پیش‌بینی آینده وجود ندارد (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۶).

بصورت کلی، اهمیت بحث آینده‌نگاری در صنعت گردشگری باعث شده از برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو به عنوان ستون فقرات گردشگری یاد کنند. اما با وجود مطالعاتی که اخیراً در این حوزه انجام شده است، مطالعات آینده‌نگاری گردشگری و برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو هنوز در دوران ابتدایی رشد خود هستند که نیازمند توجه و دقت بیشتری در این زمینه می‌باشد (الداغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۰).

کلانشهر اهواز با جمعیتی بالغ بر یک میلیون و دویست هزار نفر و دارا بودن مجموعی از جاذبه‌های طبیعی، باستانی و تاریخی از ظرفیت بسیار بالایی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی و توسعه گردشگری، برخوردار است. عبور رودخانه کارون از مرکز شهر اهواز، قدمت و ریشه تاریخی این شهر، مرزی بودن، وجود بنادر مهم و منطقه آزاد، بازارها و بافت

تاریخی محله ای، وجود امکان شهری مهم از جمله فرودگاه بین المللی، راه آهن، وجود دانشگاه ها و مراکز عالی، وجود مراکز مذهبی، هتل های بین المللی، پل های منحصر به فرد، سبک های معماری خاص، موزه های جنگ، یادمان ها و نمادهای دوران دفاع مقدس، آب و هوای مطلوب در فصل زمستان، غذاهای خوشمزه و لذیذ، و... از جمله ظرفیت ها و پتانسیل های شهر اهواز برای توسعه گردشگری می باشند.

متأسفانه علیرغم ظرفیت های موجود، گردشگری سهم ناچیزی در اقتصاد شهری اهواز دارد. دلیل این امر نیز عدم توجه مدیران و برنامه ریزان شهری به امکانات و خدمات زیرساختی و رفاهی گردشگران، فرهنگ و آداب رسوم محلی، صنایع و محصولات فرهنگی، رسانه ها و تبلیغات و بصورت کلی نبود طرح مدون و جامع گردشگری، است. مجموع عوامل مذکور باعث شده که شهر اهواز از لحاظ توسعه گردشگری از دیگر کلانشهرها و حتی شهرهای متوسط کشور عقب بیفتد.

با توجه به اهمیت مسئله، هدف این تحقیق، تدوین پیشران های مؤثر بر وضعیت گردشگری شهر اهواز با رویکرد آینده پژوهی، می باشد و در صدد است به سوال ذیل پاسخ دهد:

پیشران های اثرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) بر وضعیت گردشگری شهر اهواز کدامند؟

در راستای آینده پژوهی گردشگری شهری مقالات محدودی صورت گرفته است. که در ادامه در جدول ۱، به آن ها اشاره شده است.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

محقق/سال	عنوان تحقیق	نتایج
راتکلیف و کراوزیک، ۲۰۱۱	برنامه ریزی و سیاستگذاری گردشگری شهری	در این تحقیق ضمن تأکید بر این نکته که برنامه ریزی و سیاستگذاری شهری فاقد رویکرد آینده نگرایانه مؤثر و کارآمد برای درک پیچیدگی ها محیطی، پیش بینی و شکل دادن به شرایط مورد نظر در آینده است، چهار عامل را برای موفقیت برنامه ریزی در پیش بینی آینده ضروری می داند: تغییر سیستم های ارزشی در جامعه، برنامه ریزی استراتژیک شهر، سند چشم انداز شهر و مشارکت ذینفعان و شهروندان.
موریارتی، ۲۰۱۲، ۳	سناریوهای پیش بینی گردشگری نیوزلند	در این پژوهش ابعاد رفتاری و تنش های مختلفی که ممکن است میان دولت به نمایندگی از افراد جامعه، افراد و منابع مورد نیاز هر یک از آن ها رخ دهد و تأثیر این تنش ها بر آینده گردشگری پیش بینی کرده است.
کارلیسل و همکاران، ۲۰۱۵	آینده نگاری استراتژیک برای پیچیدگی بازار گردشگری بورنموس	عواملی چون توسعه هتل جدید، حذف مالیات، سرمایه گذاری زیرساختی، جذابیت شهر، قوانین و مقررات دولت، فرصت تحصیلات تکمیلی بین المللی، درک کیفیت خدمات، دسترسی به خدمات عوامل تأثیرگذار در جت سرمایه گذار و گردشگر هستند.
آودیک و نیزگودا، ۲۰۱۶	شناسایی فرصت های جدید در آینده گردشگری لهستان	تغییرات شرایط سیاسی و اقتصادی بر روش آینده نگاری در مطالعات آینده توریسم با حفظ متغیرهای اصلی چون پیش بینی، مشارکت، عمل، شبکه سازی و چشم انداز تأثیر می گذارد. همچنین تغییرات سیاسی و اجتماعی نیز بر اقتصاد شهر تأثیر مستقیم دارد.
یان و همکاران، ۲۰۱۷	بررسی مدل های ریاضی برای ارزیابی توانایی گردشگری	در این مطالعه با وزن های مختلفی که به شاخص های مختلف برای پتانسیل گردشگری اختصاص یافته است و براساس ارزش های منابع و وضعیت توسعه مشخص می شود. براساس مدل پیشنهادی می توان ارزیابی سایت های میراث را مقایسه کرد.
موریرا و سانتوس، ۲۰۲۱، ۷	پیش بینی گردشگری به روش سناریوسازی در کشور پرتغال	در این تحقیق ابتدا بر برنامه ریزی و مدیریت مقاصد گردشگری تأکید شد. سپس نتایج کلی نشان داد که ذینفعان می توانند شرایط جذب گردشگر در مقاصد گردشگری را براساس شرایط اجتماعی و زیرساختی فراهم نمایند.
زالی و عطریان،	تدوین سناریوهای توسعه	نتایج نشان داد ۱۴ عامل اصلی در توسعه گردشگری آینده استان همدان تأثیرگذار است. این عوامل

2. Ratcliffe & Krawczyk
3. Moriarty
4. Awedyk & Niezgoda
5. Carlisle
6. Yan
7. Moreira & Santos

۱۳۹۵	گردشگری منطقه ای براساس اصول آینده پژوهی استان همدان	براساس تحلیل های سناریونویسی به ۴۱ وضعیت احتمالی می انجامند. بعد از تحلیل وضعیت های احتمالی، ۴۱۱۱ سناریو با احتمال وقوع ضعیف، ۱۴ سناریو باورکردنی و ۵ سناریو با احتمال وقوع قوی در توسعه گردشگری استان همدان شناسایی شد.
دهه زاده و احمدی فرد، ۱۳۹۸	تعیین پیشران های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده پژوهی استان مازندران	براساس نتایج حاصل شه ۵ دسته متغیر اثرگذار شناسایی شدند. از میان پیشران های مؤثر متغیرهای زیرساختی و خدماتی بیشتری تأثیر را بر توسعه گردشگری مناطق مورد مطالعه و عوامل طبیعی کمترین درجه تأثیرگذاری را به خود اختصاص داده اند.
علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹	تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده پژوهی	نتایج نشان داد ۸۰ درصد وضعیت گردشگری کرمان در آینده مطلوب، ۲۰ درصد ثابت و بحرانی است. شهر کرمان با سه گروه از سناریوهای توسعه گردشگری در آینده روبرو است. مطلوب ترین سناریو گروه اول است که بر شالوده رقابت پذیری، برنامه محوری و توسعه متوازن استوار است.
الداغی و همکاران، ۱۳۹۹	تدوین سناریوهای منطقه گردشگری گلستان با رویکرد آینده پژوهی	نتایج نشان داد ۸ عامل اصلی همچون مشارکت بخش خصوصی، فرهنگ پذیرش گردشگر، کارآفرینی در بخش گردشگری، تأسیس مراکز خرید، امنیت گردشگران، درآمد بخش گردشگری و تأسیسات زیربنایی، بر گردشگری استان گلستان تأثیرگذار هستند.
بیرانوندزاده و همکاران، ۱۴۰۰	آینده پژوهی وضعیت گردشگری ورزشی طبیعت محور در استان لرستان	طبق نتایج سه سناریو برای گردشگری ورزشی استان لرستان مشخص شد: سناریوی اول: لرستان قطب گردشگری ورزشی طبیعت محور غرب کشور، سناریوی دوم: بینابین لرستان در مسیر توسعه گردشگری ورزشی طبیعت محور و لرستان مهجور از توسعه گردشگری ورزشی طبیعت محور ارائه شد.
نظم فر علی بخشی، ۱۴۰۰	آینده پژوهی برنامه ریزی توسعه گردشگری استان اردبیل	براساس نتایج سه وضعیت سناریوی طلایی، باور کردنی و فاجعه برای آینده گردشگری استان اردبیل متصور شده است.

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۱

همانطور که در تحقیقات بالا نیز ذکر شده آینده نگری وضعیت گردشگری یک مکان از اهمیت بالایی برخوردار می باشد و در هریک از این تحقیقات سعی شده یک شاخص به صورت کلیدی مورد بررسی قرار گیرد. با این وجود ما در این مطالعه تلاش کرده ایم که مجموعه ای مهمترین شاخص های تأثیرگذار بر گردشگری یک مکان در آینده با توجه به جغرافیای شهر اهواز را مورد بررسی قرار داده و سهم هریک از شاخص های مؤثر را به صورت دقیق مشخص نماییم.

مبانی نظری تحقیق

گردشگری به عنوان یک پدیده انبوه، بزرگترین تحرک اجتماعی در پهنه جغرافیایی جهان به شمار می رود. گردشگری یکی از صنایع رشديافته نیمه دوم قرن بیستم است و اغلب به مثابه کلیدی برای رشد اقتصادی، هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه، استفاده شده است. همچنین این فعالیت به عنوان ابزاری قوی برای توسعه، رشد و تنوع اقتصادی، اشتغال و غیره عمل می کند. به طوری که گردشگری در هزاره جدید به بزرگترین منبع درآمد جهانی تبدیل شد (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۷). با وجود اثرات اقتصادی دولت ها را بر آن داشت که به گردشگری به عنوان یکی از شیوه های حل بیکاری و ایجاد و توسعه کسب و کار، نگاه کنند (Yfantidou et al, 2016: 1160).

از نظر سیاستمداران و صاحب نظران گردشگری می تواند اثرات منفی همچون تغییر فرهنگ جامعه میزبان، مسائل زیست محیطی، ناامنی، تورم، افزایش نابرابری، و غیره را نیز به دنبال داشته باشد. بنابراین لازم است که توسعه گردشگری به شکل پایدار صورت گیرد.

توسعه پایدار گردشگری توسعه ای است که در آن توازن و تعادل، حفظ ارزش ها و کیفیت اخلاقیات و اصول اقتصادی و مزیت های اقتصادی همه به همراه هم دیده شده و کوشش می شود تا توسعه متعادل و همه جانبه جایگزین توسعه صرفا اقتصادی گردد. در این دیدگاه توسعه گردشگری با استفاده از منابع موجود به گونه ای است که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ضوابط قانونی جامعه و انتظارات گردشگران بتوان وحدت و یکپارچگی، هویت فرهنگی، سلامت حفظ سلامت محیط زیست، تعادل اقتصادی و رفاه مردم محلی را تأمین کرد. بدون آنکه به

ظرفیت های نسل آینده ضربه بزند و بر اقتصاد، فرهنگ جامعه، محیط زیست اثر منفی بگذارد (نعیمی مجد و نعیمی مجد، ۱۳۹۸: ۲۰۳).

توسعه صنعت گردشگری یکی از موضوعات مهم و اساسی است که می تواند با آینده نگری منجر به بهبود رشد اقتصادی و بالا رفتن کیفیت زندگی افراد شود. در واقع آینده نگاری تلاشی نظام مند برای نگاه به آینده بلندمدت در حوزه های دانش، فناوری، اقتصاد، محیط زیست و جامعه است که باهدف شناسایی فناوری های نوظهور و تعیین آن دسته از بخش هایی که سرمایه گذاری در آنها احتمال سوددهی اقتصادی و اجتماعی بیشتری دارد، انجام می شود (نظم فر و علی بخشی، ۱۴۰۰: ۶۳).

آینده اندیشی یا مطالعات آینده که از آن در زبان فارسی با عناوینی چون آینده نگری، آینده پژوهی، آینده شناسی و نظایر آن یاد می شود، یک حوزه پژوهشی نسبتاً نوپدید است که قلمرو آن همه عرصه های معرفت نظری و تکاپوهای عملی آدمی را در بر می گیرد و نتایج آن می تواند تأثیرات گسترده ای در هر یک از این عرصه ها داشته باشد. آینده پژوهی به عنوان یک ابزار پشتیبان برای برنامه ریزی بلندمدت، در میان دولت ها و کشورها محبوبیت یافته است (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۹). زیرا اصل غیر قابل پیش بینی بودن آینده بدین معنا نیست که نگران آینده نبود و تنها به بخت و اقبال تکیه کرد تا هر زمان بحران تازه ای سر برآورد بدون طرح و برنامه قبلی اقدام شود. بلکه این اصل حکم می کند که نسبت به آینده موضع مناسب تری اتخاذ شود به نحوی که نه در پی تعیین پیش گویی های آینده بود و نه امور را به سرنوشت واگذار و بدون طرح و برنامه حرکت کرد توانایی شناسایی و تفسیر تغییرات محیطی، ارتقای فرآیند برنامه ریزی راهبردی، رشد قابلیت های ابتکاری و اجرای تصمیمات راهبردی از مزایای آینده پژوهی هستند (Kononiuk and Glinska, 2015: 245).

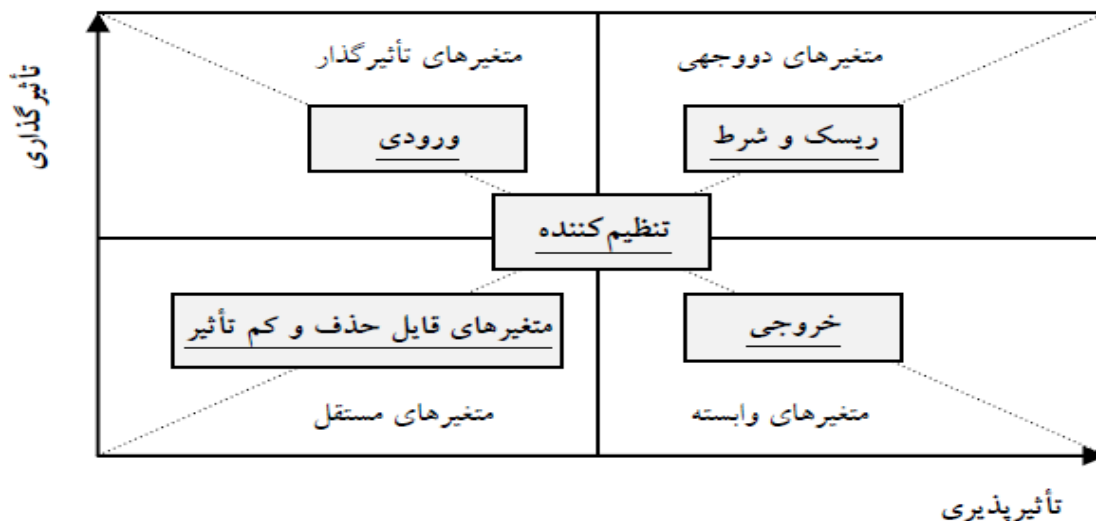
با این وجود موضوع آینده و شناخت بلندمدت آن در برنامه ریزی شهری و منطقه ای، از اهمیت فراوانی برخوردار است. این موضوع، مدت مدیدی است که مورد غفلت برنامه ریزان، به خصوص دانشگاهیان قرار گرفته است. در شرایط متحول کنونی، در برنامه ریزی شهری و منطقه ای، مباحثی همچون تناسب کاربری ها، ارتقای شاخص های بهداشتی و آموزشی، احداث شبکه های زیربنایی، توسعه خدمات اجتماعی و مسائلی از این قبیل، چارچوب برنامه ریزی در آینده نیست؛ بلکه از جمله الزامات و مقدمات برنامه ریزی توسعه است. درواقع، ابزارها و تکنیک های برنامه ریزی و همچنین فرایندها که منجر به نتیجه عمل برنامه ریزی می شود، به شدت تحت تأثیر نحوه انتخاب و عمل برنامه ریز و دیدگاه او نسبت به آینده است (الداعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۰). آینده پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و ثبات، به تجسم آینده های بالقوه و برنامه ریزی برای آن ها می پردازند. آینده پژوهی منعکس می کند که چگونه درون تغییرات امروز "واقعیت فردا" تولد می یابد. آینده پژوهی اصول و روش های مطالعه و سپس تصمیم گیری، طرح ریزی و اقدام در خصوص علوم و فناوری مرتبط با آینده است (نعیمی مجد و نعیمی مجد، ۱۳۹۸: ۲۰۴).

از منظر برنامه ریزی، اجرای مطالعات آینده پژوهی را می توان به سه مرحله تقسیم کرد. این سه مرحله عبارتند از: ۱) مرحله پیش آینده نگاری: در این مرحله، مطالعات آماده سازی برای اجرای مطالعات آینده نگاری انجام می گیرد. ۲) مرحله اصلی آینده نگاری: در این مرحله روش های اصلی در آینده نگاری مانند دلفی پیاده می شود ۳) مرحله پس آینده نگاری: در این مرحله مطالعات مربوط به انتشار نتایج، اشاعه نتایج بین سیاست گذاری، حتی پیاده سازی نتایج و بهره برداری از نتایج انجام می گیرد (زالی، ۱۳۸۸: ۲۶).

در مرحله بندی دیگر نیز تحلیل ساختاری به ۴ مرحله (شناسایی پارامترها و عوامل اولیه، وارد کردن عوامل و اطلاعات به نرم افزار، بررسی میزان و چگونگی روابط بین متغیرها و شناسایی پیشران های مهم و کلیدی)، تقسیم می شود (صفایی پور و شنبه پور مادون، ۱۳۹۹: ۴).

برای تحلیل نتایج در مدل آینده پژوهی در نخستین قدم با یک روش ساده می توان دریافت که تأثیر متغیرها با در

نظر گرفتن تعداد گروه های ارتباطی در ماتریس تشکیل شده قابل سنجش است. متغیری که بر تعداد محدودی از متغیرها اثر مستقیم دارد، تأثیرگذاری اندکی نیز در کل سیستم دارد. همه متغیرها و محیط در برگیرنده آن ها را می توان با نمایش در یک نمودار مفهومی با یک محور مختصات (تأثیرگذاری - تأثیرپذیری)، نمایش داد (زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۱۱۷-۱۱۶). در شکل ۱، انواع متغیرها در مختصات نشان داده شده اند.

شکل ۱. پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (منبع: زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۳۳)

از لحاظ گردشگری نیز، آینده پژوهی گردشگری به بررسی عوامل و شرایط متعددی که بر توسعه این صنعت تأثیر می گذارند، می پردازد. این رویکرد با استفاده از روش های تحلیلی و اکتشافی، پیش بینی هایی درباره آینده ارائه می دهد و می تواند چارچوبی مطمئن برای برنامه ریزی صنعت گردشگری فراهم آورد. این موضوع نشان از اهمیت آینده پژوهی و ضرورت تدوین چشم اندازهای آینده در فرایند توسعه گردشگری دارد (احمدزاده و همکاران، ۱۴۰۲). در این راستا، با استفاده از تکنیک های مختلف مانند پویای محیطی و دلفی، عوامل اولیه در حوزه های مختلف مانند اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، مدیریت و برنامه ریزی، زیرساختی - خدماتی و عوامل طبیعی استخراج می شوند. سپس با استفاده از روش های تحلیلی مانند تحلیل اثرات متقاطع، میزان اثرگذاری و وابستگی هر یک از این عوامل با یکدیگر مشخص می شود. این تحلیل ها به شناسایی پیشران های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری کمک می کنند (اسدی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ده زاده سیلابی، ۱۳۹۸).

روش شناسی تحقیق

با توجه به موضوع مورد بررسی این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی از نظر ماهیت براساس روش های جدید علم آینده پژوهی، تحلیلی و اکتشافی است که با به کارگیری ترکیبی از مدل های کمی و کیفی انجام گرفته است. شیوه های کتابخانه ای در این تحقیق اسنادی و کتابخانه ای بوده است. داده های کیفی بار پرسشنامه باز و از طریق مصاحبه و بررسی اسناد و داده های کمی مورد استفاده به صورت عددی و از طریق وزن دهی پرسشنامه های بصورت دلفی تهیه شده است. مصاحبه با خبرگان تا جایی ادامه پیدا کرد که نظرات به اشباع رسیده اند. پس از گردآوری شاخص ها و متغیرها (جدول ۲)، ماتریس آثار متقابل در دو مرحله تشکیل شد، به طوری که شاخص ها در سطرها و ستون های آن قرار گرفته اند. نمره عددی برای وزن دهی بین ۰ تا ۳ بوده که صفر به معنی بدون ارتباط، ۱ ارتباط کم، ۲ ارتباط متوسط و ۳ ارتباط زیاد، است. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل متغیرها از نرم افزار Mic Mac بهره گرفته شد.

جدول ۲. متغیرهای شناسایی شده (اثرگذار) بر گردشگری شهر اهواز

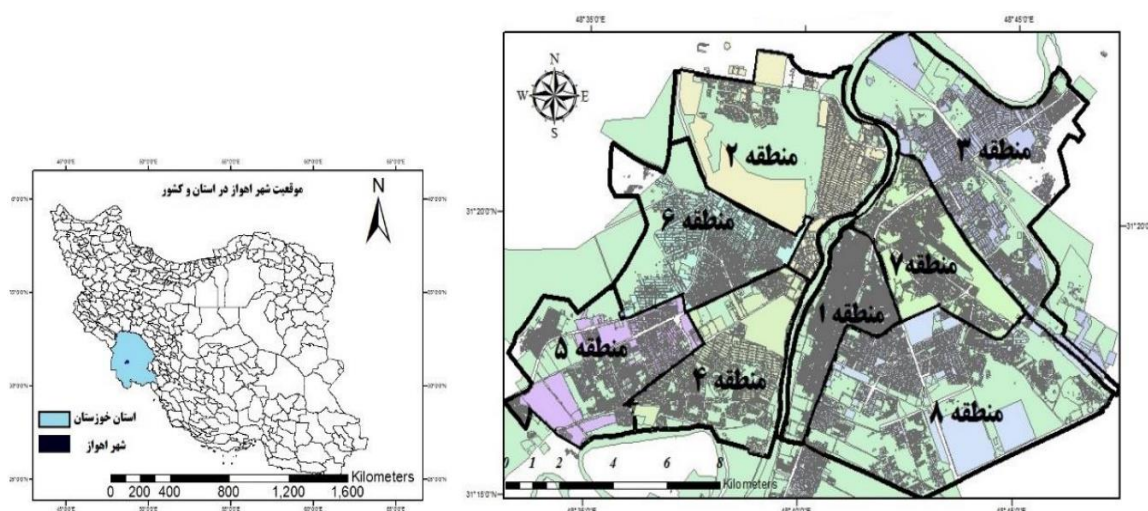
شاخص	متغیر کلیدی
اقتصادی - مالی	رقابت پذیری بخش خصوصی با یکدیگر، مشارکت بخش خصوصی، کارآفرینی گردشگری، درآمد گردشگری، تخصیص اعتبارات و بودجه، ایجاد بازار محلی بوی تولیدات سنتی و محلی منطقه.
فرهنگی و اجتماعی	مشارکت و همبستگی، برنامه‌های آموزشی گردشگری، رویدادهای ورزشی، جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و...، فرهنگ پذیرش، صنایع دستی، آداب و رسوم، رسانه‌ها، راهنمایان تور، اطلاع رسانی، تهیه اقلام تبلیغاتی (کتاب، فیلم و...)، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی منطقه، استفاده از شبکه‌های مجازی، سایت، وبلاگ در توسعه گردشگری.
کالبدی - محیطی	مراکز خرید، هتل‌ها، رستوران‌ها و اقامتگاه‌ها، مناسب بودن راه‌های ارتباطی، شبکه حمل و نقل منطقه‌ای (هوایی، زمینی و...)، شبکه حمل و نقل شهری (مترو، اتوبوس‌های تندرو و...)، حمل و نقل سریع و ارزان، راه‌های مناسب کاهش ترافیک درون شهری، شبکه بهداشتی و درمانی، تأسیسات زیربنایی، خدمات رفاهی، تورهای گردشگری، دفاتر و آژانس‌های گردشگری، بانک اطلاعات گردشگری، تسهیلات گمرکی در تعطیلات، امکانات بانکی، امکانات سرویس بهداشتی، تسهیلات در هنگام ورود گردشگران، آب و هوای شهر اهواز، ساختار جغرافیایی شهر اهواز و فضای سبز شهری
نهادی - سازمانی	کاهش محدودیت‌های گردشگری، سیاست‌های تشویقی دولت، تأسیسات زیربنایی دولت، روابط سیاسی با کشورهای همسایه، استانداردسازی خدمات، حمایت زیست محیطی دولت، تدوین طرح جامع گردشگری، نیروی انسانی ماهر، امنیت و هماهنگی سازمان‌ها

منبع (Kreibich et al, 2011; Ladeiras et al, 2010)

محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز به‌عنوان یکی از شهرهای بزرگ ایران و مرکز شهرستان اهواز و استان خوزستان از نظر جغرافیایی بین ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه طول شرقی تا ۳۱ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. این شهر با مساحت ۲۲۰ کیلومتر مربع دومین شهر وسیع ایران پس از تهران می‌باشد (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱).

شهر اهواز از لحاظ قرارگیری در شبکه ارتباطی کشور دارای نقش مهمی بوده و عامل ارتباط سایر شهرهای منطقه و کشور، از طریق راه‌های ارتباطی زمینی و ریلی مهم در مقیاس ملی، با بنادر مهم ماهشهر و آبادان و بندر امام خمینی و خرمشهر به‌عنوان مرزهای آبی و شلمچه و چزابه به‌عنوان مرزهای زمینی با کشور عراق است (اداره کل راه و شهرسازی استان خوزستان، طرح راهبردی توسعه و عمران (جامع) شهر اهواز، ۱۳۸۸: ۲). شهر اهواز از سمت شمال به شهرهای شیبان، ویس، ملائانی، شوستر، دزفول و شوش؛ از شرق به شهرستان رامهرمز؛ از غرب به شهر حمیدیه و دشت آزادگان و از سمت جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد. وسعت شهر اهواز در محدوده‌ی قانونی شهری ۲۲۲ کیلومتر مربع، در محدوده‌ی خدماتی ۳۰۰ کیلومتر مربع و در محدوده‌ی استحقاقی ۸۹۵ کیلومتر مربع می‌باشد (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی شهر اهواز

یافته های پژوهش

جامعه آماری تحقیق حاضر را ۶۰ نفر از کارشناس خبره شامل اساتید دانشگاه، استانداری خوزستان، سازمان شهرداری، فرمانداری و میراث فرهنگی و گردشگری تشکیل داده اند. براساس یافته های توصیفی به لحاظ جنسیت ۸۶ درصد مرد، ۱۴ درصد زن بوده اند. به لحاظ تحصیلات بیشترین افراد با ۶۳ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و دکترا بوده اند. همچنین براساس نتایج ۳۰ درصد جامعه نمونه را کارشناسان دانشگاهی (اعضای هیات علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی)، ۲۰ درصد کارشناسان استانداری، ۱۷ درصد کارشناسان شهرداری، ۱۳ درصد کارشناسان فرمانداری و ۲۰ درصد را کارشناسان میراث فرهنگی و گردشگری استان خوزستان تشکیل داده اند. تجزیه و تحلیل پیشران های کلیدی مؤثر بر وضعیت گردشگری شهر اهواز با استفاده از نرم افزار Mic Mac و روش تحلیلی اثرات متقاطع، بیانگر درجه پرشدگی ۶۸ درصد بوده است. از مجموع ۱۵۷۴ رابطه ماتریسی قابل ارزیابی، ۱۷۵ رابطه، دارای اثرات متقاطع ۳ بوده است. به عبارتی شاخص ها از هم تأثیر پذیرفته و تأثیرگذار بوده اند. ۱۰۳۲ رابطه دارای اثرات متقاطع ۲ بوده نقش تقویت کننده داشته اند. ۳۶۷ رابطه نیز دارای اثرات متقاطع ۱ بوده یعنی بر روی دیگر شاخص ها تأثیر بیشتری گذاشته اند. ۷۳۰ نوع رابطه نیز اثرات متقاطع نه از هم تأثیر پذیرفته اند و نه بر روی هم تأثیر گذاشته اند (جدول ۳).

جدول ۳. تحلیل اولیه ماتریس اثرات متقابل

ماتریس	درجه اثرات متقابل
ابعاد ماتریس	۴۸
تکرار	۲
بدون تأثیر	۷۳۰
تأثیرگذار	۳۶۷
تقویت کننده	۱۰۳۲
توانمندساز	۱۷۵
درجه پرشدگی	۶۸/۳۱
جمع	۱۵۷۴

منبع: یافته های پژوهش

در ماتریس تحلیل ساختاری، جمع اعداد سطرهای هر متغیر به مثابه میزان تأثیرگذاری و جمع ستون ها هر متغیر میزان تأثیرپذیری آن متغیر را نشان می دهد. براساس نتایج تحلیلی این ماتریس به ترتیب، عوامل کالبدی - محیطی، اجتماعی - فرهنگی، نهادی - سازمانی و اقتصادی و مالی بیشترین تأثیر را بر گردشگری شهر اهواز دارند. نکته قابل ذکر اینکه این شاخص ها علاوه بر تأثیرگذاری از درجه تأثیرپذیری بالایی نیز برخوردارند (جدول ۴).

جدول ۴. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل

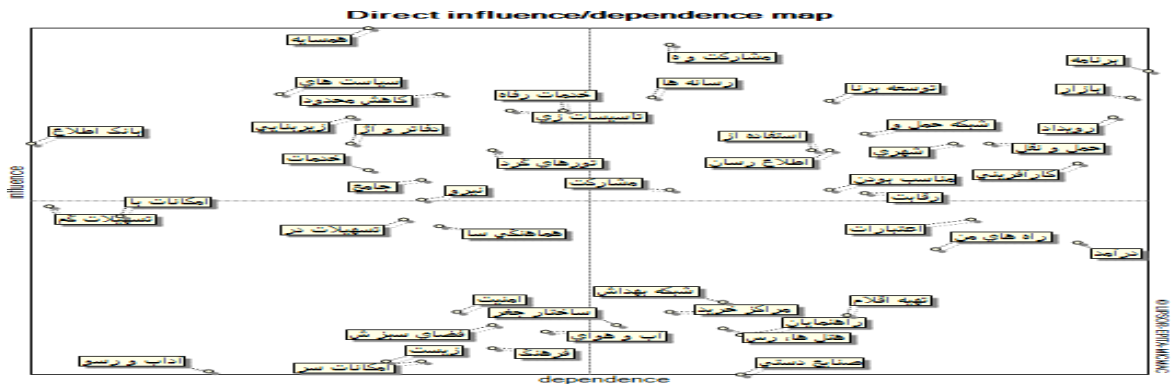
میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	متغیر
۷۵	۶۵	رقابت پذیری بخش خصوصی با یکدیگر
۶۴	۶۶	مشارکت بخش خصوصی
۸۷	۷۴	کارآفرینی گردشگری
۸۷	۵۰	درآمد گردشگری
۸۱	۵۷	تخصیص اعتبارات و بودجه
۹۰	۹۴	ایجاد بازار محلی بری تولیدات سنتی و محلی منطقه
۴۸۴	۴۰۶	جمع عوامل اقتصادی و مالی
۶۴	۱۱۰	مشارکت و همبستگی
۹۱	۱۰۲	برنامه های آموزشی گردشگری
۸۹	۸۸	رویدادهای ورزشی، جشنواره ها، نمایشگاه ها و..
۵۴	۱۸	فرهنگ پذیرش
۶۸	۱۰	صنایع دستی
۳۸	۱۱	آداب و رسوم
۶۳	۹۴	رسانه ها
۶۸	۲۲	راهنمایان تور
۷۳	۷۸	اطلاع رسانی
۷۴	۲۸	تهیه اقلام تبلیغاتی (کتاب، فیلم و..)
۷۳	۹۳	توسعه برنامه های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه های طبیعی و تاریخی منطقه
۷۲	۷۸	استفاده از شبکه های مجازی، سایت، وبلاگ در توسعه گردشگری
۸۲۷	۷۳۲	جمع عوامل اجتماعی و فرهنگی
۶۴	۲۹	مراکز خرید
۶۷	۲۴	هتل ها، رستوران ها و اقامتگاه ها
۷۳	۶۶	مناسب بودن راه های ارتباطی
۷۵	۸۳	شبکه حمل و نقل منطقه ای (هوایی، زمینی و ..)
۸۰	۸۰	شبکه حمل و نقل شهری (مترو، اتوبوس های تندرو و ...)
۸۲	۸۰	حمل و نقل سریع و ارزان
۷۹	۴۸	راه های مناسب کاهش ترافیک درون شهری
۶۷	۳۲	شبکه بهداشتی و درمانی
۵۵	۹۰	تأسیسات زیربنایی
۵۸	۹۰	خدمات رفاهی

۵۴	۷۸	تورهای گردشگری
۴۶	۸۰	دفتر و آژانس های گردشگری
۲۸	۸۰	بانک اطلاعات گردشگری
۲۹	۶۱	تسهیلات گمرکی در تعطیلات
۳۳	۵۸	امکانات بانکی
۵۰	۱۴	امکانات سرویس بهداشتی
۴۹	۵۷	تسهیلات در هنگام ورود گردشگران
۵۷	۲۳	آب و هوای شهر اهواز
۶۱	۲۵	ساختار جغرافیایی شهر اهواز
۵۴	۲۵	فضای سبز شهری
۱۱۶۱	۱۱۲۳	جمع عوامل کالبدی و محیطی
۵۱	۹۵	کاهش محدودیت های گردشگری
۴۲	۹۵	سیاست های تشویقی دولت
۴۶	۸۸	تأسیسات زیربنایی دولت
۴۷	۱۱۵	روابط سیاسی با کشورهای همسایه
۴۷	۷۲	استانداردسازی خدمات
۴۸	۱۴	حمایت زیست محیطی دولت
۵۰	۶۹	تدوین طرح جامع گردشگری
۵۰	۶۳	نیروی انسانی ماهر
۵۲	۲۹	امنیت
۵۱	۵۵	هماهنگی سازمان ها
۴۸۴	۶۹۵	جمع عوامل نهادی و سازمانی

منبع: یافته های پژوهش

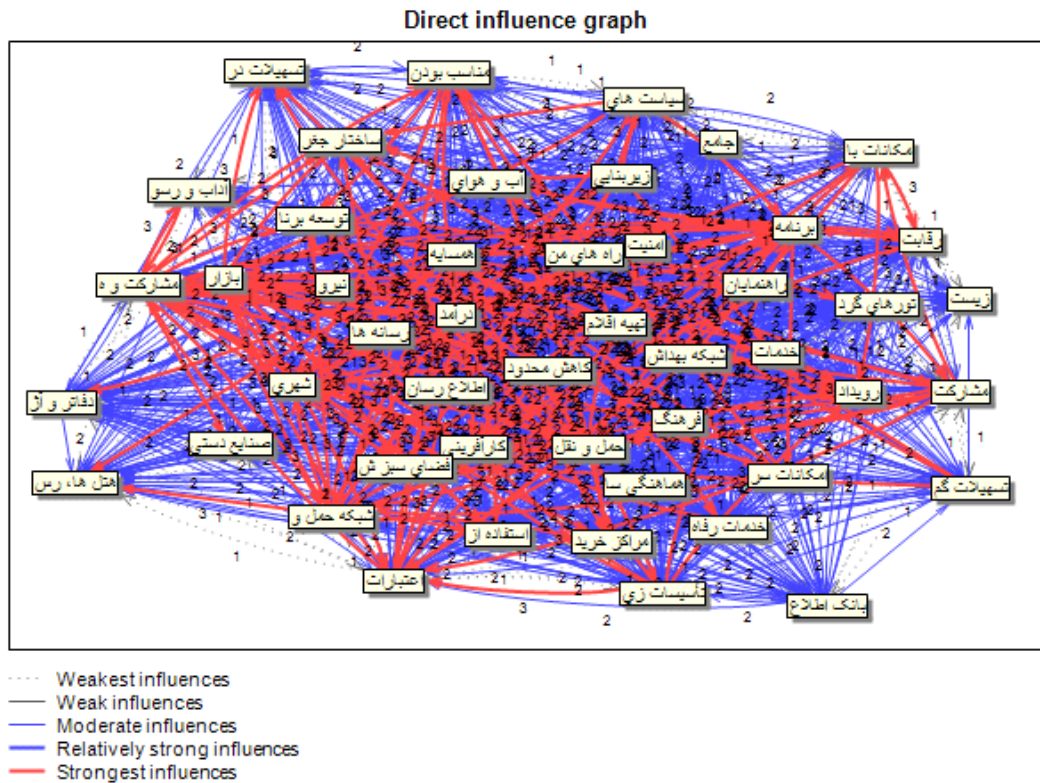
همانطور که در شکل ۳ قابل مشاهده است از میان ۴۸ متغیر اثرگذار بر توسعه گردشگری شهر اهواز، ۱۳ عامل (روابط سیاسی با کشورهای همسایه، سیاست های تشویقی دولت، کاهش محدودیت های گردشگری، خدمات رفاهی، تأسیسات زیربنایی، بانک اطلاعات گردشگری، تأسیسات زیربنایی دولت، نیروی ماهر انسانی، تدوین طرح جامع گردشگری، استانداردهای خدمات، تورهای گردشگری و دفاتر گردشگری)، بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری را بر آینده گردشگری شهر اهواز دارند. در طیف بعدی متغیرهای ریسک قرار دارند. این متغیرها شامل، برنامه های آموزشی برای گردشگران و جامعه میزبان، مشارکت و همبستگی، شبکه حمل و نقل شهری و منطقه ای، رسانه ها، توسعه برنامه های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه های طبیعی و تاریخی منطقه، رویدادهای ورزشی، جشنواره ها، نمایشگاه ها و... کارآفرینی گردشگری، اطلاع رسانی، مناسب بودن راه های ارتباطی، رقابت، استفاده از شبکه های مجازی، سایت، وبلاگ در توسعه گردشگری، ایجاد بازار محلی برای تولیدات سنتی و محلی منطقه و ترافیک شهری، می باشند. متغیرهای ریسک از ظرفیت بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی توسعه گردشگری شهر اهواز برخوردارند. زیرا به علت ماهیت ناپایداریشان پتانسیل تبدیل شدن به بازیگران کلیدی توسعه گردشگری را دارند. متغیرهای چون امکانات، تسهیلات گمرکی و تسهیلات در هنگام ورود گردشگران، هماهنگی بین سازمان ها، امنیت، ساختار جغرافیایی شهر اهواز، فضای سبز شهری، فرهنگ پذیرش، حمایت زیست محیطی، آداب و رسوم و امکانات بانکی، متغیرهای تأثیرپذیر هستند. ماهیت این متغیرها در تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا است. این متغیرها بیشترین عوامل توسعه گردشگری اهواز را شامل می شوند. در نهایت مابقی شاخص ها که در ضلع جنوب غربی قرار گرفته اند، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی

دارند (شکل ۳).

شکل ۳. پیشران های کلیدی کلیدی توسعه گردشگری شهر اهواز
منبع: یافته های پژوهش

پس از شناسایی پیشران های مؤثر و کلیدی گردشگری شهر اهواز، چگونگی و نحوه روابط مستقیم و غیرمستقیم هر کدام از متغیرها شناسایی شده و براساس ۵ پوشش ۰.۵، ۰.۲۵، ۰.۱۰ و ۰.۰۵ تحلیل شدند. هر کدام از این پوشش ها، تأثیرات بسیار ضعیف، متوسط، نسبتاً قوی و تأثیرات بسیار قوی، را نشان می دهند. در واقع خطوط قرمز نشان دهنده اثرگذاری شدید عوامل بر یکدیگر است و خطوط آبی با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط تا ضعیف را نشان می دهد. شکل ۴ و ۵ اثرات مستقیم و غیرمستقیم را نشان می دهد.

شکل ۴. گراف چرخه اثرگذاری مستقیم با پوشش ۱۰۰ درصد بر حسب متغیر
منبع: یافته های پژوهش

ها، امنیت، ساختار جغرافیایی شهر اهواز، فضای سبز شهری، فرهنگ پذیرش، حمایت زیست محیطی، آداب و رسوم و امکانات بانکی، متغیرهای تأثیرپذیر هستند. ماهیت این متغیرها در تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا است. این متغیرها بیشترین عوامل توسعه گردشگری اهواز را شامل می شوند. در نهایت مابقی شاخص ها که در ضلع جنوب غربی قرار گرفته اند، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی دارند. پس از شناسایی پیشران های مؤثر و کلیدی گردشگری شهر اهواز، چگونگی و نحوه روابط مستقیم و غیرمستقیم هر کدام از متغیرها شناسایی و تحلیل شدند. هر کدام از این پوشش ها، تأثیرات بسیار ضعیف، متوسط، نسبتاً قوی و تأثیرات بسیار قوی، را نشان می دهند. در واقع خطوط قرمز نشان دهنده اثرگذاری شدید عوامل بر یکدیگر است و خطوط آبی با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط تا ضعیف را نشان می دهد.

براساس نتایج به دست آمده می توان نتیجه گرفت که آینده توسعه گردشگری شهر اهواز در گروه متغیرهای اثرگذار، ریسک و متغیرهای تأثیرپذیر هستند. بنابراین نیاز است که براساس این نتایج برنامه ریزی جامع و آینده نگری در رابطه با گردشگری در این شهر صورت گیرد.

در راستای نتایج تحقیق پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می شود:

در نظر گرفتن سیاست های تشویقی برای بوم گردی ها و اقامتگاه های گردشگری.

افزایش خدمات رفاهی در سطح مناطق شهری کلانشهر اهواز.

افزایش تأسیسات زیربنایی همچون هتل ها، مسافرخانه ها، رستوران ها و...

تدوین طرح جامع گردشگری استان خوزستان.

افزایش تبلیغات در زمینه جاذبه های استان خوزستان بخصوص شهر اهواز

توسعه شبکه حمل و نقل شهری.

تلاش برای راه اندازی مترو شهر اهواز.

افزایش فرهنگ پذیرش در بین شهروندان اهوازی جهت جذب بیشتر گردشگر.

توسعه فضای سبز شهری بخصوص در بافت مرکزی و ساحل کارون

افزایش امنیت در شهر اهواز

منابع

- ۱- احمدزاده، جهان افروز، حاجی علی اکبری، فیروزه، درودی، هما (۱۴۰۲) شناسایی و تحلیل پیشران های اجتماعی حاکم بر سیاست گذاری توسعه گردشگری شهرهای ایران در افق ۱۴۰۴ با رویکرد آینده پژوهی، فصلنامه گردشگری شهری، (۱۰)، ۱۳۳-۱۴۹. [10.22059/jut.2023.348349.1066](https://doi.org/10.22059/jut.2023.348349.1066)
- ۲- اسدی، احمد، شاهرخ زاد ولی، خواجه (۱۴۰۰) تدوین الگوی توسعه گردشگری سلامت با رویکرد آینده پژوهی در کلانشهر تبریز، نشریه آمایش جغرافیای فضا، ۱۱(۴۱)، ۱۱۱-۱۲۶. [10.30488/gps.2021.236764.3270](https://doi.org/10.30488/gps.2021.236764.3270)
- ۳- الداغی، زهرا، ابراهیمی، عبدالحمید، شجاعی، سامره، دیده خانی، حسین (۱۳۹۹) تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان با رویکرد آینده پژوهی، فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۵۸(۳۳)، ۷۴-۵۹. [10.22111/gdij.2020.5176](https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5176)
- ۴- بیرانوندزاده، مریم، درویشی، هدایت الله، نجفی، اسماعیل (۱۴۰۰) آینده پژوهی وضعیت گردشگری ورزشی بیعت محور در استان لرستان، نشریه جغرافیا و روابط انسانی، ۳(۴)، ۱۲۰-۱۰۹. [10.22034/gahr.2021.301648.1602](https://doi.org/10.22034/gahr.2021.301648.1602)
- ۵- تقی زادفانید، ابوالقاسم، مقنی جانسوز، منیره (۱۴۰۱) بررسی رابطه مشارکت مردم و توسعه گردشگری (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز). نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۶(۸۰)، ۸۳-۹۸. [/10.22034gp.2021.45212.2813](https://doi.org/10.22034gp.2021.45212.2813)

- ۶- ده زاده سیلابی، پروین، احمدی فرد، نرگس (۱۳۹۸) تعیین پیشران های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده پژوهی (موردی: شهرستان های استان مازندران)، فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط، ۹ (۱)، ۷۳-۸۹.
[10.22126/ges.2019.1064](https://doi.org/10.22126/ges.2019.1064)
- ۷- زالی، نادر (۱۳۸۸) آینده نگاری توسعه منطقه ای با رویکرد برنامه ریزی سناریو مبنا (موردی: استان خوزستان)، رساله دکتری تخصصی، رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تبریز. <https://www.sid.ir/paper/>
- ۸- زالی، نادر، عطریان، فروغ (۱۳۹۵) تدوین سناریوهای آمایش سرزمین، توسعه گردشگری منطقه ای براساس اصول آینده پژوهی (موردی: استان همدان)، نشریه ۸ (۱)، ۱۳۱-۱۰۷.
[10.22059/jtcp.2016.59147](https://doi.org/10.22059/jtcp.2016.59147)
- ۹- صفایی پور، مسعود، رضوی، سید معصومه، محقق، زهرا، رمضان پور، خاطره (۱۳۹۹) سنجش و ارزیابی وضعیت مؤلفه های مدیریت یکپارچه سازی شهری در کلان شهر اهواز، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای، ۱۰ (۳۷)، ۳۲-۱.
[10.22111/gaij.2020.5829](https://doi.org/10.22111/gaij.2020.5829)
- ۱۰- صفایی پور، مسعود، شنبه پور مادون، فرشته (۱۳۹۹) تحلیل ساختاری توسعه کلان شهری اهواز با رویکرد آینده پژوهی، مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، ۱ (۲)، ۱۷-۱۰.
[10.22111/gaij.2020.5829](https://doi.org/10.22111/gaij.2020.5829)
- ۱۱- علی اکبری، اسماعیل، مرصوصی، نفیسه، جلال آبادی، لیلیا (۱۳۹۹) تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری شهر کرمان با رویکرد آینده پژوهی، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۱۵، شماره ۵۰، صص ۶۰-۳۵.
<https://doi.org/10.22054/tms.2020.33013.1953>
- ۱۲- فرتوک زاده، حمیدرضا، اسفندیارپور بروجنی، سیما، کیانی فیض آبادی، زهره، رجبی نهوجی، میثم (۱۳۹۵) بررسی سیاستهای توسعه صنعت گردشگری درایران با استفاده از رویکرد پویایی های سیستم، سیاستگذاری عمومی، ۲ (۱)، ۹۳-۱۱۹.
[10.22059/ppolicy.2016.58584](https://doi.org/10.22059/ppolicy.2016.58584)
- ۱۳- کوهی، الهام، میبودی، حسین، طالشی، مصطفی، کوهی، الهه، (۱۳۹۲) نقش رسانه های ارتباط جمعی در توسعه و پیشرفت صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: شهرستان آمل، فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۲ (۵)، ۱۹-۳۰.
[20.1001.1.23223057.1392.2.5.3.5](https://doi.org/10.22001.1.23223057.1392.2.5.3.5)
- ۱۴- نظم فر، حسین، علی بخشی، آمنه (۱۴۰۰) آینده پژوهی برنامه ریزی توسعه گردشگری (موردی: استان اردبیل)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۱ (۶۳)، ۷۸-۵۹.
<https://www.sid.ir/paper/59-78>
- ۱۵- نعیمی مجد، محبوبه، نعیمی مجد، آرزو (۱۳۹۸) آینده پژوهی گردشگری پایدار، رهیافتی نو در اقتصاد مقاومتی (موردی: کارشناسان صنعت گردشگری و هتلداری)، فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، ۳۰ (۱۱۶)، ۲۰۲-۲۱۲.
- ۱۶- یاسوری، مجید، اسماعیلی، سعیده (۱۴۰۲) شناسایی و تبیین پیشران های مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده پژوهی (مورد مطالعه: منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی). آینده پژوهی ایران، ۸ (۱)، ۲۲۱-۲۵۳.
[10.30479/jfs.2023.17629.1421](https://doi.org/10.30479/jfs.2023.17629.1421)
- 17- Awedyk .M , Niezgodna. A. (2016) New opportunities for future tourism after 25 years of political & socio economic transformation foresight in Poland's tourism planning, Journal of Tourism Futures Vol. 2 No. 2, PP. 137-154. DOI:10.1108/JTF-05-2015-0031
- 18- Carlisle. S, Johansen. A, Kunc. M (2015) Strategic foresight for (coastal) urban tourism market complexity: The case of Bournemouth. Tourism Management journal, 81-95. DOI: 10.1016/j.tourman.2015.10.005
- 19- Kononiuk. A , Glinska.E. (2015) Foresight in a Small Enterprise. A Case Study Bialystok University of Technology, 45 Wiejska Street, 15-531 Poland. pp.245. DOI:10.1016/j.sbspro.2015.11.513
- 20- Kreibich, R., Oertel, B., Wolk, M. (2011). Futures Studies and Future Oriented Technology Analysis Principles, Methodology and Research Questions. HIIG Discussion Paper Series.
- 21- Ladeiras, A., Mota, A., Costa, J. (2010), Strategic tourism planning in practice: the case of the open academy of Tourism, Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 2(4), 357-363.
- 22- MoreiraSantos. N. (2020) THROUGH THE DEANDLPHI TECHNIQUE Claudete Oliveira Moreira* University of Coimbra, Cuadernos de Turismo, n° 46, (2020); pp. 423-457.
- 23- Moriarty, John P. (2012) Tourism 2050: Planning For The Futures: J&M Moriarty Limited.

- 24- Sokhanvar, A., Çiftçioğlu, S., , Javid, E. (2018). Another look at tourism-economic development nexus. *Tourism management perspectives*, 26, 97-106. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.03.002>
- 25- Yan. L, Gao, B, Zhang, M. (2017) A mathematical model for tourism potential assessment, *Tourism Management*, 63. 355-365. doi.org/10.1016/j.tourman.2017.07.003.